НЕЗНАНИЙ ПЕТРО **ХОЛОДНИЙ СТАРШИЙ**

Юрій Телячий
кандидат історичних наук, доцент

Наприкінці XX століття Петро Іванович Холодний (1876–1930) повернувся, нарешті, в Україну. Повернувся, щоб уже нікуди з неї не вирушати, щоб довічно залишитися на рідній своїй землі: в Переяславі та Львові, у Києві та Кам'янці-Подільському, Івано-Франківську та Вінниці...

Історики й мистецтвознавці активно приступили до вивчення і популяризації його життєвого шляху як державного діяча, педагога, мистця, науковця. До цієї благородної справи долучилися як уже відомі вчені, так і молоді дослідники. В першу чергу варто відзначити мистецтвознавців О. Ф. Сидора, С. П. Костюка, В. І. Рубан, Р. М. Грималюк, О. Р. Коломійця, які активно розпочали популяризацію Петра Холодного-художника в 1990-х рр. Згодом до них приєдналися В. М. Даниленко, О. М. Завальнюк, автор цих рядків та ін. У своїх працях науковці розкривають різнобічні аспекти біографії цієї обдарованої людини, яскравої особистості, патріота-інтелігента.

Діяльність П. І. Холодного потрібно розглядати в кількох площинах, зважаючи на конкретні історичні ситуації та життєві обставини. Він сповна реалізував себе як організатор національної освіти і мистецтва, громадський діяч, здібний учений, талановитий мистець. Однак жодна із вищезазначених позицій так і не отримала логічного завершення у форматі дисертаційних, монографічних досліджень. Причини цього носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Надто багато він встиг зробити за своє коротке життя, надто довго забороняли його ім'я, надто ретельно ховали матеріали про його діяльність, надто брутально нищили його твори...

Але Петро Холодний вистояв і постав, наче Фенікс, із попелу, щоб допомогти нам відродити історичну пам'ять, національно-культурну спадщину, куди він вписав досить яскраву, змістовну сторінку.

Назва статті інформує про те, що в ній піде мова про щось нове, раніше невідоме. Восени 2007 р. нам вдалося виявити за кордоном 19 картин Петра Холодного, що відносяться до так зв. «київського» періоду (до 1917) його творчості. Це — 17 етюдів і 2 портрети, які зберігаються у трьох приватних колекціях (1+1+17), перебувають у задовільному стані і є недоступними для огляду широким колам громадськості й навіть мистецтвознавцям.

Найпершою картиною, котру вдалося розшукати, стали «Дзвоники», з якими П. І. Холодний дебютував на Київській мистецькій виставці 1912 р. і які викликали негативну оцінку Д. В. Антоновича. Інша знахідка — портрет сина Петруся (1917).

Нарешті, найчисельнішою виявилася колекція з 17 робіт. Перший етюд демонструє літній пейзаж, одиноке дерево серед поля пшениці напередодні збору врожаю. На другій картині бачимо молоду жінку-селянку в українському вбранні, що пере одяг. Третій пейзаж передає панораму осіннього лісу з центральним зображенням дерева з пожовклим листям. На четвертій картині зображено чоловіка, що сидить у задумі на кладці, поглядом повернутого до річки. Оригінальним є п'ятий етюд — нижня частина нахиленого стовбура дерева, ймовірно, берези, навколо

якого ростуть трава і квіти. Легко сприймається шосте полотно — «Берези» (22 липня 1910). У сьомому етюді зображено гусей на березі річки (19 червня 1913). Дуже незвично бачити кущ білої троянди, який, ніби невідомо звідки, з'явився біля дерев'яного тину (восьмий етюд). Дев'ята робота передає яскраву гаму кольорів літніх квітів (18 липня 1912). Десятий етюд — декілька стеблин сон-трави у вазі. Одинадцятий етюд — дерево, ймовірно, сосна літньої пори на фоні будинку (1 липня 1912). Фрагмент літнього лісу відображено в тринадцятому етюді (10 червня). Чотирнадцята робота яскравістю фарб і кольорів демонструє осінні квіти (18 вересня 1915). Напрочуд легко сприймається п'ятнадцятий етюд — півень, який скубе траву (30 травня [1911 р.– ?]). Шістнадцята картина відтворює панораму літнього лісу. І, нарешті, сімнадцята робота — «Петрусик» (так написано на звороті рукою автора). Тут бачимо хлопчика на синьому тлі, погляд звернений на книжку, на столі стоїть лампа із зеленим абажуром.

І знову несподівана знахідка: у фондах одного з Державних архівів України ми розшукали невідомий раніше список 39 художніх робіт Петра Холодного, створених ним здебільшого у другій половині 1920 р. в Західній Україні за часів боротьби за українську державність, коли УНР уже стікала кров'ю в жорстокім двобої з більшовицькою армією. На жаль, реєстр містить дуже «скупу» інформацію — інвентарний номер, під яким твір був зареєстрований у фонді конкретної мистецької установи, короткий опис — назву (кілька слів або словосполучень), дату і місце створення (вибірково), відмітку про наявність під час ревізії, проведеної на початку 1920-х років.

Встановлено, що означені роботи П. І. Холодного передала на збереження С. Ф. Русова, ймовірно, восени 1920 р. Більшість із них відповідають «улюбленому» формату художника (17 х 26 см.) й виконані олійними фарбами на картоні. Колекція представлена в трьох жанрах: пейзаж (15 робіт), воєнна тематика (15 робіт), портрет (9 робіт).

Пейзажна група: 1) «Зелена гора і чоловік, внизу віз, кінь, люди» (4 серпня [1920 р. — ?]); 2) «Три дерева на фоні долини» (13 серпня 1920 р.); 3) «Жовто-зелена гора з деревами» (5 серпня [1920 р. — ?]); 4) «Жовто-буре поле, голі узгір'я з деревами» (8 серпня [1920 р. — ?]); 5) «Долина з річкою і лісами» (9 серпня 1920 р.); 6) «Лісова гуща» (26 серпня [1920 р. — ?]); 7) «Зелена долина з стіжком сіна» (27 серпня 1920 р.); 8) «Під лісом ... млин... осінній вид» (19 жовтня 1920 р., Городок); 9) «Гора з білими смугами» (14 вересня [1920 р. — ?], Олешов); 10) «Коло дерева на землі хрест» (16 вересня 1920 р., Хриплін); 11) «Широка долина з річкою і мостами» (18 вересня 1920 р., Нижнів); 12) «Поле з деревами

ПЕТРО ХОЛОДНИЙ
Півень, 1911 (?)
Картон, олія

ПЕТРО ХОЛОДНИЙ
Осінній пейзаж
Картон, олія

ПЕТРО ХОЛОДНИЙ
Прачка
Картон, олія

ПЕТРО ХОЛОДНИЙ
Квіти, 1915
Картон, олія

ino.pr1.org

ПЕТРО ХОЛОДНИЙ
Дзвоники, 1912 (?)
Картон, олія

ПЕТРО ХОЛОДНИЙ
Фрагмент дерева
Картон, олія

на передньому плані»; 13) «Небо з білими хмарами»; 14) «...фабрики — (будинки)» (16 вересня 1920 р., Станіславів); 15) «Руїни фортеці».

Воєнна тематика: 1) «Дві гармати»; 2) «Над долиною кілька військових» (15 вересня [1920 р. — ?]); 3) «Бівуак, на заднім фоні фігура їздця» (15 серпня [1920 р.]); 4) «Військові лежать і сидять» (17 серпня 1920 р.); 5) «Натовп військових»; 6) «Кіннота» (4 серпня 1920 р.); 7) «Вагони» (9 вересня [1920 р. — ?]); 8) «Дорога з возом і їздцями; на передньому плані пара коней» (7 серпня [1920 р. — ?]); 9) «Коні і козак з червоним поясом» (4 серпня [1920 р. — ?]); 10) «Гармата і солдат на платформі» (22 серпня [1920 р. — ?]. Юзефполь); 11) «Бій»; 12) «Жінка (сестра-жалібниця) розкладає вогонь» (9 жовтня 1920 р., Кам'янець-Подільський); 13) «Кінь сірий»; 14) «Козак на коні»; 15) «Натовп».

Портрети: 1) «О. Саліковський»; 2) «А. Маршинський»; 3) «[Х.] Лебідь-Юрчик»; 4) «В. Прокопович»; 5) «Молодий чоловік ([П. Зайцев. — ?]»; 6) «Юнак»; 7) «П. Чекарів»; 8) «Пилькевич»; 9) «Молодий військовий в фуражці з малиновим околишом».

На початку 1920-х рр. під час проведення інвентаризації музейного фонду, що, ймовірно, пов'язується з реквізицією пам'яток культури, встановлено факт відсутності 11 картин (2 роботи з пейзажної групи — №№ 2782–2783 та всі 9 портретів — №№ 2811–2819).

Найімовірніше, досить значна частина мистецького спадку Петра Холодного, створена ним у буремний революційний час, уже втрачена назавжди. Наразі єдиним достовірним джерелом про цей доробок є вищевказана інвентарна книга. Тепер ми можемо однозначно стверджувати, що впродовж 1917–1920 рр. П. І. Холодний, незважаючи на складнощі військово-політичної, соціально-економічної ситуації, в умовах частих переїздів по території України, активно займаючись питаннями культурно-освітнього будівництва в статусі товариша міністра народної освіти, зумів створити десятки високохудожніх творів образотворчого мистецтва.

За приблизними підрахунками, до 1917 р. він намалював щонайменше 43 художніх полотна, 1917 р. — 1, 1918 р. — 1, 1919 р. — 24, 1920 р. — 61 (усього — 130 творів).

Сподіваємося, що запропонований матеріал не лише поповнить реєстр мистецьких праць П. І. Холодного, розширить уявлення про невідомі періоди творчості мистця, а й викличе думки і пропозиції, можливо — реальні дії на урядовому, державному рівні щодо повернення досить значної частини мистецької спадщини визначного українського художника з-за кордону на Батьківщину, в Україну.

Бачиться доцільним об'єднання зусиль істориків, мистецтвознавців щодо підготовки фундаментальної монографії про П. І. Холодного, видання альбому його мистецької спадщини. ●